

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ שנת העשויים ושלוש

ויחי (תשכ"ד)

מ"ט כ"ב-כ"ו

ברכת יוסף

א שאלה כללית

השווה את הברכה הנאמרת ליוסף כאן לברכה הנאמרת ליוסף בפרשת וזאת הברכה. במה שוות הברכות ובמה הן שונות זו מזו? התוכל להסביר את סיבת השוני?

ב בן פרת יוסף בן פרת עלי עין.

לקח טוב: אמר שני פעמים "בן פורת" על שם מנשה ואפרים.

רשב"ם: הרי פסוק זה דוגמא לחצאים בראש המקרא, שאיננו משלים דבורו בראש המקרא, אלא שמזכיר כמי שהוא מדבר וזוהר וכופל חצי ראש המקרא ומסיים דבורו, כמו (תהלים צ"ג ג') "נשאו בהרות ה' נשאו בהרות קולם"; (תהלים צ"ב י') "כי הנה אויביך ה' כי הנך אויביך יאבדו"; (תהלים צ"ד ג') "עד מתי רשעים ה' עד מתי רשעים יעלוזו"; (קהלת א' ב') "הבל הבלים אמר קוהלת הבל הבלים הכל הבל"; (שמות ט"ו ו') "ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תערץ אויב".

אף כאן: "בן פורת יוסף" - בן הפורה וגדל יוסף, ועל מה הוא גדל? "בן פורת עלי עין" - גדל ורבה על עין, להסתכל למעלה מן העין בקומתו ובפיו.

אור החיים: מעם הכפל הוא לומר, כי לשני צדדים ראוי הוא לפרות: האחד לצד מה שהוא יוסף, כאמרם ז"ל: "ראוי היה יוסף להעמיד י"ב שבטים, והב' : "בן פורת עלי עין" - על אשר לא זנה אחרי עיגור.

(1) מה הן שתי הגישות השונות להסברת הכפל?

(2) הרשב"ם לא הבחין בהבדל שבין פסוקנו לבין כל הפסוקים המובאים בפרושו, אך קיים הבדל ניכר, הסבר מה הוא ההבדל?

א x (3) מה רמז מצא בעל לקח טוב לפרושו ב**הורה**?

ג בן פורת יוסף

בראשית רבה צ"ט:

וכי פורת הוליד את יוסף? אלא מהו "בן פורת"? ש"י פורת נתגדל..

סדרש אגדה:

שעל ידי הפתרון עלה לגדולה, דכתיב (בר' ט"א כ"ד) "ואמר אל החרסוטים ואין מגיד לי". שהיה בוחן אותם ולא נמצא איש שיאמר לו האמת, עד שבא אצל יוסף והיה מגיד לו יותר ממה ששאל הוא, וענהו יוסף: "לא חלמת כך?" כיון ששמע פרעה כך, אמר ליוסף (מ"א ל"ט): "אין בנך וחכם כמנך", שעמדת על האמת!

(1) הסבר כיצד מפרשים שני המדרשים מלת "בן"?

(2) הסבר כיצד מפרשים שני המדרשים מלת "פורת"?

ד כ"ה טאל' אביר ויעזרך

ואת שדי ויברכך

רש"י:

ד"ה טאל אביר: היתה לך זאת ותוא יעזרך.
ד"ה ואת שדי: ועם הקב"ה היתה לך כשלא שמעת לדברי אלונתך והוא יברכך.

ראב"ע:

ד"ה טאל אביר: על דעתי שהוא יבא עם הפ' שהוא למעלה, והמפסג זה חכם שהיה בידך - טאל וביך היתה ותוא יעזרך.
ומ"ם "טאל" משרת עצמו ואחר עמו, כמו (שם ו' ג') 'נאל שדי ומטי ה'".
והנה חסעם כפול: דמאת שדי והוא יברך אותך.

(1) במה מסכימים שני הפרשנים ובמה הם שונים זה מזה?

(2) מהי פעלתו של פירוש ראב"ע כאן?

x (3) מה ראיתו משם ו' ג'?

ה. כ"ו ברכות אביך גברו על ברכות הורי
עד תאות גבעות עולם.

רש"י

ד"ה ברכות אביך גברו וגו':
הברכות שברכני הקב"ה גברו והלכו
על הברכות שברך את הורי.

ד"ה עד תאות גבעות עולם:

לפי שהברכות שלי גברו עד סוף
גבולי גבעות עולם, שנתן לי
ברכה פרוצה בלי מצרים, מגעת
עד ארבע קצות העולם, שנאמר
(בר' כ"ח י"ד) "ופרצת ימה
וקדמה וצפונה ונגבה", מה שלא
אמר לאברהם אבינו וליצחק. לאברהם
אמר לו: (בר' י"ג י"ד) "שא בא עיניך
וראה צפונה ונגבה וקדמה וימה. כי
את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה"
ולא הראהו אלא ארץ ישראל בלבד.
ליצחק אמר (בר' כ"ו ג') "כי לך
ולזרעך אתן את כל הארצות האל
והקיסמותי את השבועה וגו'".
זהו שאמר ישעיה (נ"ח) "והאכלתיך
נחלת יעקב אביך" ולא אמר "נחלת
אברהם".

ד"ה הורי: לשון הריון, שהורוני במעי
אמי, כמו (איוב ג' ג') "הורה גברי".

ד"ה עד תאות: עד קצות, כמו (במד' ל"ד)
"והתאוויתם לכם לגבול קדמה",
(במד' ס"ו) "תתאו לבא חמת".

ראב"ע ד"ה ברכות אביך:

אלה הברכות שברכתיך עצומים הם ויתחברו עם ברכות הורי שברכני והורי
כמו יולדי, וכן (דה"א ג') "ותתרא את מרים", (איוב ג' ג') "הורה גברי".
ד"ה תאות:
מגזרת (במ' ל"ד יו"ד) "והתאוויתם", והטעם שתגבהינה הברכות.

באור

ד"ה עד תאות גבעות עולם:
ענין גבול, כמו (שם' ל"ד) "והתאוויתם לכם", שפרשו - והגבלתם, וענינו
כאן: כל זמן שיהיה קיים גבול גבעות עולם תהיינה הברכות לראש יוסף,
וזכר ה"גבעות", כי הגבעות וההרים הם הדברים הקיימים יותר בעולם
השפל.

א 1) מה ההבדל בין פירוש רש"י לבין פירוש הרשב"ם
ומה ניתן לומר לזכותו של כל אחד משני הפירושים האלה?

2) ההולך ראב"ע בפרושו באותה דרך בה הולך רש"י או
בדרך בה הולך הרשב"ם, או חאם בחר לו דרך שלישיית?

3) על איזה מן הפסוקים הבאים יכול להסתמך רש"י
ועל איזה מהם אחד המפרשים האחרים מארבעת המפרשים
המובאים לעיל.

בר' כ"ז ותנה עתה לקח ברכתי,
ויק' כ"ח כ"א וצויתני את ברכתי לכם
בר' מ"ט כ"ח איש אשר כברכתו ברך אותם.

א 4) מה רצו הפרשנים רש"י והראב"ע להוכיח בהביאם
את הפסוק מאיוב ג', ולמה לא הביאו ראיתם
מבמדבר י"א י"ב?

5) התוכל להביא פסוקים מדברי תורה או נביאים
למה שאומר בעל הבאור ברוך דבריו, כי הגבעות
וההרים הם הדברים הקיימים יותר בעולם השפלי?

רשב"ם

ד"ה ברכות אביך גברו על ברכות
הורי ברכות אביך יעקב שברכני
הקב"ה כדכתיב (בר' כ"ח)
"והנה ה' גצב עליו וגו'".
גברו על ברכות הרים, כדכתיב
שם "ופרצת ימה וקדמה וצפונה
ונגבה", נחלה טובה ובלא מצרים,
העולה מכל הורי עולם.

ד"ה עד תאות:

עד סוף גבעות עולם, לשון
(במדבר ל"ד) "והתאוויתם",
"תתאו לבוא חמת".

וברכות משה מוכיחין על פסוק
זה, כי "הורי" לשון כפל של
"גבעות עולם", דכתיב שם (דב'
ל"ג ט"ו) "ומראש הורי קדם
ומסגד גבעות עולם". ואותן
ברכות תהיינה לראש יוסף.